

SECȚIUNEA A II-A

MIHAI VITEAZUL -
MĂRTURII
CONTEMPORANE
ȘI PERCEPȚII
ÎN TIMP

UN IZVOR ISTORIC NECUNOSCU AL CRONICII LUI GRIGORE URECHE ȘI ISTORIOGRAFIA LUI MIHAI VITEAZUL

*Conf. univ. dr. Ovidiu Pecican,
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca*

În pofida numeroaselor contribuții care au marcat reale progrese în cunoașterea istoriei istoriografiei române medievale și din modernitatea timpurie, până astăzi cunoaștem destul de superficial scrisul istoric al epocii lui Mihai Viteazul (1593-1601). Nici măcar popularitatea de care s-a bucurat voievodul, de la Aaron Florian încoace, nu a ajutat prea mult la remedierea acestei situații.

A contribuit mult la acest fapt circumstanța că nici una dintre cele două cronici interne ale domniei lui, disponibile până astăzi, nu s-a păstrat în original ori în copii de sine stătătoare.

Prima dintre ele este așa-zisa cronică oficială a lui Mihai. Nicolae Iorga a fost de părere că autorul ei trebuia să fie Teodosie Rudeanu¹. El și-a scris cronica în mediul cancelariei voievodale din Târgoviște anterior anului 1597. Produsul istoriografic respectiv era succint, redactat în limba română², și se mulțumea să expună cronologic luptele, desfășurarea și rezultatele lor. El a fost redactat pe etape, pe măsura desfășurării evenimentelor. Din analiza internă pe care a efectuat-o Dan Simonescu rezultă că prima redactare se oprea la evenimentele de la sfârșitul anului 1597 (continuate și la începutul anului 1598), anume la propunerile de pace făcute de turci lui Mihai Viteazul. În această formă cronica a fost folosită ca izvor istoric de către Baltasar Walther la redactarea propriei lui opere istorice. În 1600, Petru Armeanul a continuat textul, noua redacție oprindu-se la evenimentele din toamna lui 1598, anume asedierea Oradiei de către turci. De redacția aceasta secundă s-a folosit Mihai Viteazul atunci când, rezumând-o, și-a scris raportul către împărat, la sfârșitul lui

---

¹ Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae. III: Studii cu privire la Mihai Viteazul (1593-1601)*, Editura Albatros, București, 1997, p. 361-364 reconstituie biografia marelui logofăt.

² I. C. Chișimia, *Cronica lui Mihai Viteazul*, în *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, Editura Academiei, București, 1972, p. 145-157 argumentează filologic că traducerea lui Andrei Taranowski în polonă s-a făcut din slavonă.

1600. De altfel, domnitorul a cunoscut și aprobat ambele redacții, ceea ce le-a și conferit autoritatea de cronică oficială. Vicisitudinile vremurilor au făcut ca atât prima, cât și a doua redacție să se piardă. Ele mai pot fi cunoscute numai pe baza coroborării lucrării lui Baltasar Walther cu raportul lui Mihai și cu știrile preluate de István Szamosközy (ultimul ajuns până la noi fragmentar, numai prin intermediul lucrărilor lui N. Istvánfy și Wolfgang Bethlen)³.

A doua cronică internă despre care știm este cea integrată în compilația realizată în timpul lui Matei Basarab (septembrie 1632 - 9 aprilie 1654). Cum, însă, nici aceasta din urmă nu s-a păstrat ca atare, ci numai într-o compilație ulterioară – așa-numitul *Letopiseș cantacuzinesc* (LC) -, scrisă pe la 1690, scrierea istorică respectivă se lasă cunoscută doar aproximativ, prin două intermediari succesive.

Dan Simonescu este de părere că ea a fost scrisă curând după moartea lui Mihai de un contemporan cu faptele narate, un anonim aparținând mediului boieresc. Ea se intitula *Istoria lui Mihai vodă, fiul lui Pătrașcu vodă* și nu era o cronică de curte, domnească, ci fusese alcătuită în limba română, într-un stil epic curgător și într-o manieră populară, pentru a-i informa pe cititorii autohtoni cu privire la faptele voievodului. Nu poate fi vorba, după același expert, de o cronică a Buzeștilor, cum s-a crezut, ci este una care preamărește opera politică și militară a domnitorului⁴.

Față de toate aceste rezultate, cercetări recente⁵ au relevat existența, foarte probabilă, într-una din cronicile interne ale epocii lui Mihai Viteazul, a unor fragmente referitoare la originea comună a celor două state învecinate, Moldova și Țara Românească. Ele au fost inserate, cu intenții polemice, în cronica – păstrată doar prin fragmentele inserate în compilația lui Simion Dascălul - a lui Grigore Ureche, databilă în perioada anterioară anului 1647. Vorbindu-se de numele Moldovei, acolo se menționează: „*Chiematu-o-au unii și Flachia, ce scriu létopiseșile latinești, pre numele hatmanului râmlenescu ce l-au chemat Flacus, carile au bătut războiu cu știti pe*

---

³ Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu alte cronici*, în *Contribuții. Literatură română medievală*, Editura Eminescu, București, 1984, p. 31-80.

⁴ *Ibidem*, p. 81-96. Pentru circulația cronicii și cele trei variante diferite de final ale ei vezi Cătălina Velculescu, *Între scriere și oralitate*, Editura Minerva, București, 1988, p. 58-66.

⁵ Ovidiu Pecican, *Polemici istoriografice moldo-muntene la jumătatea secolului XVII*, în *Lumea lui Simion Dascălul*, EFES, Cluj-Napoca, 1998, p. 257-262.

acéste locuri și schimbându-să și schimosându-să numele, din Flachia i-au zis Vlahiia. Ce noi acésta nume nu-l priimim, nici-l putem da jărâi noastre Moldovei, ci Țării Muntenesti, că ei nu vor să dispară, să facă doao țări, ci scriu (subl. O.P.) că au fostu tot un loc și o țară și noi aflăm că Moldova s-au descălicat mai pe urmă, iar munténii mai dintâi, măcară că s-au tras de la un izvod, munténii întâi, moldovénii mai pe urmă...” Rezultă clar din rândurile de mai sus că un/unii autor(i) munte(a)n(i), cunoscuți de polemistul moldovean, încercau să argumenteze că Moldova și Țara Românească alcătuiau o singură țară și un singur popor („*ei nu vor să dispară, să facă doao țări, ci scriu (subl. O.P.) că au fostu tot un loc și o țară*”).

Înainte de a încerca o atribuire a izvorului istoric, astăzi dispărut, despre existența căruia mărturisește polemica lui Ureche, aş observa că o asemenea discuție se putea isca numai în contextul formulării unui program politic care să aspire măcar la egalitatea de statut internațional a celor două state feudale, dacă nu chiar unul unificator. Momentul respectiv poate fi, evident, cel al epopeii lui Mihai Viteazul.

Particularitățile stilistice ale textului, atâta cât se întrezăresc ele, nu permit, însă, atribuirea paternității aceluiași logofăt valah, Teodosie Rudeanu. Mă refer la numele savant – de inspirație latină – de Flachia, ca și la referirea la sciți (prin care se înțeleg tătarii)⁶. Asemenea uzanțe sunt caracteristice, nu cronisticii autohtone muntenesti, fie ea slavonă ori română, ci scrisului savant latin. Cu alte cuvinte, ele sunt însemnele stilistice ale operei unui autor, aparținând mediilor savante ale timpului, beneficiar al unei educații erudite occidentale, latine, care și-a pus condeiul în slujba argumentării pretențiilor Țării Românești. În mod clar, un asemenea text nu putea fi scris pentru Mihai decât în perioada cuprinsă între 28 octombrie 1599 și august 1601 de unul dintre apropiații lui de origine occidentală ori de vreun ardelean credincios cu educație clasică.

---

⁶ Un alt pasaj, situabil în contextul aceleiași opere pierdute, îi pomenește și pe perși (turci), alături de sciți (tătari). „*Află-se (subl. O.P.) această țară să fie fostu lăcuit și alții într-însa mai nainte de noi, de unde cetățile țării să cunoscă că-i lucru frâncescu, de au lăcuit oștile Râmului și au iernatu de multe ori, bătându-se uneori cu silitii sau tătarii, uniori cu Bosna și cu Rumele și la perși trecându. Ce fiindu în calea rădăților și stropșindu oștile, care de multe ori să făceau războaie pré acestu loc, cum încă sémnile arată, carile le vedem multe pretintindirile: movili mari și mici și șanțuri pre Nistru, pre Prut, prin codri, n-au mai putut suferi, ce s-au răsipit și s-au pustit’*”

Dar lucrurile pot sta și altfel. Cum se știe, după campania lui Jan Zamoyski de restaurare a lui Ieremia Movilă pe tronul Moldovei (4-15 septembrie 1600), oștile polono-moldovene și-au continuat campania înaintând spre sud și învingând armatele muntene (6-19 octombrie 1600). Pe scaunul Țării Românești a fost așezat Simion Movilă, fratele lui Ieremia. El a domnit nestingerit vreme de opt luni (după 25 noiembrie 1600 – până pe 4 iulie 1601), după care, învins la Teleajen de frații Buzești, a trebuit să se refugieze în Moldova. Ulterior, încercând să facă față pretendenței lui Radu Mihnea (septembrie 1601 – martie 1602), Simion Movilă a revenit pe tronul Țării Românești pentru încă o jumătate de an (noiembrie 1601 – iulie 1602). Într-un cuvânt, intervalul în limitele căruia se situează domniile lui Simion Movilă, este cel dintre octombrie 1600 și iulie 1602. Acest segment de timp a fost unul când teza că Moldova și Țara Românească sunt „tot un loc și o țară” se putea înfiripa în discursul politic muntean, ca o tentativă de a justifica ceea ce părea să fie uniunea dinastică a celor două state sub frații Movilă.

Studiile lui Ștefan Andreescu sunt în măsură să arunce o oarecare lumină asupra contextului politic și cărturăresc din Țara Românească din acel moment. Astfel, autorul atrage atenția că Teodosie Rudeanu, „... *unul dintre cei mai apropiați și credincioși sfetnici ai voievodului, după dispariția în 1601 a lui Mihai Viteazul, a optat în chip hotărât pentru cauza lui Simion Movilă... Ba chiar, în vara anului 1602, când Simion Movilă a fost definitiv izgonit și a revenit lângă fratele său, Teodosie Rudeanu l-a însoțit în Moldova.*”⁷ Istoricul bucureștean continuă, afirmând că: „*Aceste elemente ne îndeamnă să bănuim că încă mai de mult Teodosie Rudeanu – și, desigur, împreună cu el un grup de alți boieri! – se pronunțaseră deschis pentru o apropiere politică a Țării Românești de Polonia. Credem că tocmai datorită presiunii acestei grupări boierești Mihai Viteazul a luat inițiativa de a trimite un ambasador la lucrările Dietei din februarie-martie 1597, care a cerut, în numele său, să fie primit sub «protecția» regatului polon la fel precum Ieremia Movilă (come è Hieremia) și, totodată, să fie «recomandat» sultanului pentru iertare prin ambasadorul polon ce urma să plece la Poartă. Convorbirile ulterioare de la Târgoviște cu Andrei Taranowski, din vara aceluiași an, au avut fără doar și poate rostul de a da satisfacție aceleiași grupări boierești. Iar solia lui Constantin Vorsi, din ianuarie 1598,*

---

⁷ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 134.

trebuia, în fond, să verifice dacă «varianta polonă» era sau nu viabilă pentru proiectele lui Mihai Viteazul. Rezultatul acestei din urmă misiuni a fost în chip vădit negativ, deoarece în februarie 1598 Mihai Viteazul îi propunea din nou lui Sigismund Báthory să atace Moldova și să-l elimine pe Ieremia Movilă.⁸

Recapitulând, rezultă mai multe lucruri, toate importante în înțelegerea situației din Țara Românească. Întâi, că Teodosie Rudeanu, marele logofăt al lui Mihai Viteazul, era filo-polon încă dinainte de moartea voievodului, fiindu-i, în același timp, apropiat și fidel acestuia. Apoi, că la curtea Țării Românești exista o partidă filo-polonă încă din anii 1597-1598⁹, când acest lucru nu se vădise încă a fi cu totul împotriva politicii lui Mihai Vodă. În fine, că voievodul însuși încercase, la un moment dat, o apropiere de Polonia, dar o abandonase când s-a vădit că ea nu îi putea furniza succesul proiectelor sale politice.

Atrage atenția faptul că, în ambianța politicii de apropiere față de Polonia, elaborată la curtea lui Mihai în anii 1597-1598, apar două figuri legate direct de cronistica epocii. Prima este chiar cea a marelui logofăt Teodosie Rudeanu, căruia i s-a atribuit cronica oficială, astăzi pierdută, a domniei unificatorului de la 1600. Al doilea personaj este Andrei Taranowski, observator polon al situației, dar și prieten al voievodului. Ambii sunt pomeniți de Baltasar Walther în legătură cu izvoarele istorice ale lucrării lui istorice. Cronica acestui german, imprimată la Görlitz, în Silezia, în 1599, cuprinde un pasaj unde cronicarul menționează că „.... am căpătat în iunie și iulie ale anului 1597 un scurt text despre faptele săvârșite, alcătuit în limba română la curtea din Târgoviște, de dumnealui logofătul și aprobat de însuși voievodul (subl. O.P.); care text [aflat] tradus în limba polonă, tălmăcindu-l eu, la rândul meu, în limba latină, îl înconjurai cu împrejurările adunate nu atât de la români, cât de la alți oșteni însemnași și vrednici de crezare”¹⁰. Chiar înaintea acestor detalii, autorul mai notase și că lucrarea istorică la care se referă a obținut-o „.... prin mijlocirea eminentă a măritului domn Andrei Taranowski,

---

⁸ *Ibidem*, p. 134-135.

⁹ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 364 - menționează, printre cei care împărtășeau aceleași vederi favorabile Poloniei, după instalarea pe tron a lui Simion Movilă, alături de Teodosie Rudeanu, și pe cumnatul acestuia, Preda, clucerul din Țânțăreni.

¹⁰ Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu alte cronici*, în *op. cit.*, p. 33.

care a purtat mai bine de 15 solii prin diferite țări, și are cea mai mare dragoste pentru domn (subl. O.P.)”¹¹.

Prin urmare, în lunile iunie-iulie 1597, Andrei Taranowski, diplomat cu experiență și apropiat al domnitorului român, tradusese deja cronica oficială, avizată de însuși voievodul, scrisă de Teodosie Rudeanu. În acest interval a tradus textul, la rândul lui, din polonă în latină, Baltasar Walther, membru al soliei polone conduse de Stanislaw Golski la curtea lui Mihai, și care și-a continuat drumul ulterior către Constantinopol, unde a fost bine primită. Faptele acestea de cultură se petreceau după ce Mihai trimisese, în februarie-martie, o ambasadă la Dieta polonă pentru a cere protecție egală cu a lui Ieremia Movilă, în ambianța discuțiilor pe care voievodul le purta deja cu Taranowski pe același subiect (după cum crede Ștefan Andreescu). Fără îndoială că interesul lui Taranowski pentru cronica țării, în acest moment anume, materializat în traducerea textului în polonă, se explică prin convingerea că lucrarea putea argumenta dorințele lui Mihai, probând prin faptele sale de vitejie apărarea cauzei creștinătății. Cum Taranowski intenționa să utilizeze cronica țării pentru a convinge dieta de efectul benefic al unei decizii în sensul dorit de Mihai, este de crezut că traducătorul a executat asupra acesteia și un travaliu de remaniere și augmentare în direcția scopului diplomatic respectiv. Într-adevăr, ideea că Țara Românească și Moldova erau „*tot un loc și o țară*” putea însemna, în respectiva conjunctură, că pretenția domnitorului muntean de a beneficia de același tratament din partea Poloniei ca și Ieremia Movilă era legitimă. Era, totodată, firesc ca argumentația să se facă, de astă dată, în termenii cu care erau familiarizați șleahicii poloni, anume cei ai unei culturi umaniste latine.

În concluzie, cred că textul muntenesc la care trimite *Letopisețul Țării Moldovei* a fost un produs intern, având la bază cronica oficială a lui Teodosie Rudeanu, fiind elaborat în ambianța curții, cu consimțământul și sub atenta îndrumare a lui Mihai însuși, în anii 1597-1598. Autorul ar putea să fi fost Andrei Taranowski, nobil polon apropiat voievodului și educat în spiritul umanist occidental al vremii. Noul text a fost, probabil, alcătuit după iunie-iulie 1597, când traducerea propriu-zisă a cronicii interne a fost pusă la dispoziția lui Baltasar Walther de către Taranowski în traducerea lui polonă. Altminteri nu s-ar explica de ce ideile despre unitatea Moldovei și

---

¹¹ *Ibidem.*

Țării Românești nu au fost reținute și de cronicarul german. Scrisă de un polon, cronica lui Taranowski – dacă el a fost, cu adevărat, autorul – a slujit unui scop care a căzut în desuetudine în februarie 1598. Ea putea redeveni actuală în contextul creat după Șelimbăr (18/28 octombrie 1599), când Mihai devenise stăpânul Transilvaniei și se pregătea să intre în Moldova. Ștefan Andreescu observa că „*Hegemonia politică polonă în spațiul carpato-danubian, idee care a călăuzit neconținut demersurile diplomatice și acțiunile cancelarului Jan Zamoyski, a durat deci numai câteva luni, adică atât cât s-a menținut pe tronul Transilvaniei cardinalul Andrei Bathory, proclamat principe la 29 martie 1599. Iar o expediție a lui Mihai Viteazul, cu forțele reunite ale Țării Românești și Transilvaniei, contra lui Ieremia Vodă Movilă, ar fi pus în pericol și ultimul bastion polon în această zonă.*”¹² Pe lângă insistentele apeluri ale regelui Sigismund III Vasa la neintervenție, îndreptate către Rudolf al II-lea și Mihai însuși, suveranul polon a considerat oportun să trimită la curtea voievodului pe vechiul lui apropiat, Andrei Taranowski. Acesta a sosit la Brașov, unde l-a întâlnit pe Mihai din nou, în prima jumătate a lui martie 1600, într-o misiune cu caracter neoficial. Abia acum a răspuns regele condițiilor formulate de domnitor cu doi ani înainte, spunând că unele dorințe îi vor fi satisfăcute numaidecât, dar că altele pot fi rezolvate numai de Seim¹³. În orice caz, la întoarcerea în Polonia Taranowski ducea cu sine un proiect de tratat care urma să fie supus aprobării regale și a Seimului. Conform acestuia, Sigismund III trebuia să îi dea lui Mihai Viteazul Moldova, stăpânirea asupra celor trei țări – Transilvania, Țara Românească și Moldova – recunoscându-i-se lui Nicolae Pătrașcu cu drept ereditar pe linie masculină. La rândul său, fiul lui Mihai urma să domnească peste statele respective „*cu dreptul de feudă, precum se țin și alte principate de Coroana Poloniei*”¹⁴. Se pregătea, așadar, același statut vasalic pentru triada principatelor în raport cu Polonia, ceea ce, iarăși, duce cu gândul la formularea invocată de Ureche („*ca unele de un loc și o țară*”).

Dar scrierea despre care vorbesc aici – aparținând unuia dintre genurile istorice ori fiind exclusiv de uz diplomatic – putea redeveni interesantă și în timpul domniei succesorului impus de poloni al lui

---

¹² Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 135.

¹³ *Ibidem.*, p. 136.

¹⁴ *Ibidem.*, p. 136-137. Vezi și Ion I. Nistor, *Tratatulele lui Mihai Viteazul cu Polonia*, în „AARMSI”, Seria III, t. XVI.

Mihai, Simion Movilă. Între octombrie 1600 și iulie 1602, scrierea lui Taranowski, de care avea în mod sigur știre și Teodosie Rudeanu, ca unul ce fusese cancelarul lui Mihai la data alcătuirii ei și pusese la dispoziție materialul primar folositor la argumentare, ajungea în mână lui Simion Movilă și era utilizată pentru a obține de la poloni, pentru Țara Românească, același statut ca și Moldova. Mai târziu, după înlăturarea definitivă a lui Simion de pe scaunul Țării Românești, ea s-a putut păstra în Polonia, unde a cunoscut-o, câteva decenii mai pe urmă, în împrejurări care scapă cunoașterii istorice, Grigore Ureche. El a știut-o identifica drept ceea ce era, anume un produs istoriografic din Țara Românească. Discutând-o în paginile cronicii sale – inclusă parțial, în jurul anului 1647, în compilația istorică a lui Simion Dascălul -, Ureche a ignorat, însă, utilitatea diplomatică a acestui instrument. Acestui scop textul i-a corespuns vreme de câteva luni, în perioada dintre iulie 1597 – februarie 1598, și, eventual, celei cuprinse între octombrie 1600 și iulie 1602.

În actualul stadiu al cercetării nu se știe cu exactitate ce caracter a avut scrierea respectivă. Tot ce se cunoaște despre ea este calitatea de izvor istoric pe care a semnalat-o cronicarul moldovean care a folosit-o, anume Grigore Ureche. Nu este exclus, însă, ca textul să fi fost un raport diplomatic, jurnalul oficial al misiunii lui Taranowski, ori un alt tip de scriere; altceva decât un text istoric propriu-zis. Până la noi rezultate – atât!